

Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія
Федьковича: Історія. № 2. 2021. С. 124–133
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. № 2. 2021. pp. 124–133
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2021.54.124-133>
hj.chnu.edu.ua

УДК 2-854(=161.2)-045.7(477.86)J050(092) «1970/1972»

© Богдан Паска* (Івано-Франківськ)

ДИСИДЕНТИ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ НА СТОРІНКАХ САМВИДАВНОГО ЧАСОПИСУ «УКРАЇНСЬКИЙ ВІСНИК» (1970–1972 рр.)

У статті аналізується стан розкриття дисидентської активності на теренах Івано-Франківщини в публікаціях самвидавного часопису «Український вісник» за редакцією В'ячеслава Чорновола (1970–1972 рр.). Розглядаються документи, що описують громадську діяльність історика Валентина Мороза та судову розправу над ним у 1970 р. Досліджуються публікації, присвячені активності інших учасників шістдесятницького правозахисту – Раїси Мороз, Опанаса Заливаха, Василя Романюка, Ірини Сенік, Оксани Попович, Володимира Іванишина та ін. Вивчаються матеріали про судові та позасудові репресії, прояви українофобії на території Прикарпаття. Приділяється увага інформації часопису про боротьбу за свободу совісті та утиски греко-католицької церкви в краї. Автор робить висновок, що «Український вісник» є одним із ключових джерел інформації про дисидентський рух на Івано-Франківщині другої половини 1960-х – початку 1970-х рр.

Ключові слова: «Український вісник», український дисидентський рух, Івано-Франківська область, Валентин Мороз, Опанас Заливаха, Василь Романюк.

Bohdan Paska (Ivano-Frankivsk)

DISSIDENTS OF IVANO-FRANKIVSK REGION ON THE PAGES OF THE SELF-PUBLISHED MAGAZINE «UKRAINIAN HERALD» (1970–1972)

Abstract. The magazine «Ukrainian Herald», published in samizdat during 1970–1974, is considered one of the greatest achievements of the Ukrainian dissident movement. The editor of its first six issues was well-known journalist and publicist Viacheslav Chornovil. The magazine contained a considerable body of information on various manifestations of opposition to the policies of the Soviet regime, as well as on judicial and extrajudicial repression against dissidents. The subject of the proposed study is the state of disclosure of dissident activity in Ivano-Frankivsk region in the publications of the self-published magazine «Ukrainian Herald»

---

* к.і.н., асистент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

PhD in History, Assistant Professor, Department of History of Ukraine and Methods of Teaching History, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.
orcid.org/0000-0002-5452-5254
e-mail: paskabogdan@i.ua

edited by V. Chornovil (1970–1972). This problem has not yet received a comprehensive study in modern Ukrainian historiography. At the same time, the content of the «Ukrainian Herald» is analyzed in the works of H. Kasianov, O. Obertas, V. Derevynskyi, and T. Baklashova.

The author concludes that the self-published magazine «Ukrainian Herald» is one of the key sources of information about the dissident movement in Ivano-Frankivsk region in the second half of the 1960s – early 1970s. The pages of the magazine pay a lot of attention to the public activity of the Precarpathian center of the Sixties human rights movement, which included Valentyn Moroz, Raisa Moroz, Opanas Zalivakha, Vasyl Romaniuk, Iryna Senyk, Oksana Popovych, Volodymyr Ivanyshyn and others. One of the central cross-cutting themes that runs through all issues of the magazine is the Soviet regime's massacre of Ivano-Frankivsk dissident leader V. Moroz in 1970 and the campaign for his protection. Thanks to the materials of the «Ukrainian Herald», it is possible to trace a large-scale picture of the growth of judicial and extrajudicial repressions, manifestations of Ukrainophobia in Ivano-Frankivsk region on the eve of the «second wave of arrests». There are also unique documents about the struggle for freedom of conscience and oppression of the Greek Catholic Church in Ivano-Frankivsk region. At the same time, the magazine has virtually no information about the activities of local nationalist underground organizations, except for a few pieces of information about the leaders of the Ukrainian National Front (UNF).

Keywords: «Ukrainian Herald», Ukrainian dissident movement, Ivano-Frankivsk region, Valentyn Moroz, Opanas Zalyvakha, Vasyl Romaniuk.

Часопис «Український вісник», який виходив самвидавним способом протягом 1970–1974 рр., вважається одним із найбільших досягнень українського дисидентського руху. Редактором його перших шести номерів був відомий журналіст та публіцист В'ячеслав Чорновіл. У журналі було вміщено значний масив інформації як про різні форми спротиву політиці радянського режиму, так і про судові та позасудові репресії проти дисидентів. Дослідник О. Обертас вказує на значну різноплановість видання, до якого було включено без узагальнень інформацію про порушення демократичних прав і свобод, порушення національної суверенності українського народу, акції протесту, становище українських політв'язнів у тюрмах і колоніях, а також публіцистичні та літературні твори самвидаву¹.

У 1960–1970-х рр. ключовими центрами українського дисидентства були міста Київ та Львів. Однак інтенсивність руху на території Івано-Франківської області теж була досить значною, тут проживали та проявляли громадську активність такі його учасники, як історик і публіцист Валентин Мороз, його дружина Раїса Мороз, художник Опанас Заливаха, священник Василь Романюк, колишні діячки Організації українських націоналістів (ОУН) Ірина Сенік та Оксана Попович, лідери Українського національного фронту (УНФ) Дмитро Квецко, Михайло Дяк та ін. Тому не дивно, що на сторінках «Українського вісника» можна знайти чимало цінної інформації про особливості дисидентського руху другої половини 1960-х – початку 1970-х рр. на Прикарпатті та діяльність його місцевих учасників.

Предметом пропонованого дослідження є стан розкриття дисидентської активності на теренах Івано-Франківщини в публікаціях самвидавного часопису «Український вісник» за редакцією В. Чорновола (1970–1972 рр.). Ця проблема досі не отримала комплексного дослідження в сучасній українській історіографії. Водночас змістовне наповнення «Українського вісника» аналізується у працях Г. Касьянова², О. Обертаса³, В. Деревінського⁴, Т. Баклашової⁵. Основою джерельної бази статті є власне матеріали часопису «Український вісник».

Перші шість номерів «Українського вісника» виходили нелегальним шляхом за редакцією В. Чорновола у Львові протягом 1970–1972 рр. (Вип. I – у січні 1970 р., вип. II – у травні 1970 р., вип. III – у жовтні 1970 р., вип. IV – у січні 1971 р., вип. V – у травні 1971 р. та вип. VI – у березні 1972 р.). Допомогали журналісту під час підготовки часопису, збору

інформації для нього Алена Пашко, Людмила Шереметьєва, Ярослав Кендзьор, Михайло Косів, Микола Плахотнюк, Зіновій Антонюк, Оксана Мешко, Юрій Шухевич, Ніна Строката та ін. У створенні перших двох номерів активну участь брав Валентин Мороз з Івано-Франківська. Вип. VI побачив світ вже після арешту В. Чорновола стараннями М. Косіва, Я. Кендзьора та А. Пашко⁶.

Аналізуючи перші шість номерів часопису «Український вісник», можна виділити в його структурі наступні форми подачі інформації: 1) великі тематичні рубрики та підбірки документів, присвячені якійсь одній, достатньо значимій у середовищі дисидентства темі (наприклад, «Трагічна смерть А. Горської» та «До днів Василя Симоненка» у вип. IV); 2) менші тематичні статті, присвячені конкретній проблемі («Арешти й суди в Харкові» у вип. II, «Арешт Івана Сука в Донецьку» у вип. III); 3) документи українського самвидаву публіцистичного або літературного характеру (стаття Євгена Сверстюка «На свято жінки» у вип. III, поема Григорія Чубая «Вертеп» у вип. V); 4) хроніка судових та позасудових переслідувань з боку режиму (типові назви рубрики – «Інші суди, арешти, обшуки, допити», «Хроніка»); 5) рубрика про становище українських політв'язнів у тюрмах і колоніях. Відомості про дисидентський рух на території Івано-Франківщини наявні в усіх п'яти інформаційних блоках.

Одним із найбільш активних учасників національного руху, які проживали на Прикарпатті, був Валентин Мороз, який 1 вересня 1965 р. був заарештований, а в січні 1966 р. засуджений до 4 років позбавлення волі. У вересні 1969 р. він повернувся з ув'язнення до Івано-Франківська та відновив активну діяльність в руслі руху опору. Протягом дев'яти місяців перебування на волі він написав три самвидавні есе, нав'язав контакти із київськими (І. Дзюба, І. Світличний, Б. Антоненко-Давидович, М. Плахотнюк, О. Мешко, О. Сергієнко) та львівськими (В. Чорновіл, Ірина та Ігор Калинці, І. Гель, М. Осадчий) дисидентами, намагався активізувати діяльність руху як на місцевому, так і на загальноукраїнському рівні. Зусиллями В. Мороза в Івано-Франківську вдалось створити неформальний дисидентський гурток у складі Ірини Сенік, Оксани Попович, Любові Лемик, Любові Волянчук⁷. Громадській діяльності та судовій розправі над істориком присвячено значну частину матеріалів «Українського вісника».

Вже у вип. I журналу подається інформація про звільнення В. Мороза з ув'язнення 1 вересня 1969 р. та текст його заяви на адресу газети грецьких антидиктаторських сил «Лефтерія патріда», написаної у київському слідчому ізоляторі КДБ в жовтні 1968 р.⁸. У цьому ж випуску під заголовком «Знову камерні справи?» вміщено колективну заяву на адресу голови Президії Верховної Ради УРСР О. Ляшка та Прокурора УРСР Ф. Глуха на захист політв'язня Святослава Караванського. Документ був написаний з ініціативи В. Мороза у відповідь на відкриття нової кримінальної справи проти С. Караванського, який перебував у Владимирській тюрмі та вже відбув сумарно 19 років позбавлення волі. У документі висувалися конкретні вимоги до радянського режиму: негайно звільнити з ув'язнення самого С. Караванського та інших засуджених на 25 років політв'язнів, які відбули по 15 років свого терміну; заборонити відкриття кримінальних справ проти політично репресованих в місцях позбавлення волі; забезпечити публічність усіх судових процесів за «політичними» статтями. У числі 16-ти осіб, які підписали це клопотання, були, крім власне В. Мороза, ще четверо прикарпатських дисидентів – І. Сенік, О. Попович, Л. Лемик та В. Іванишин⁹.

Серед публіцистичних творів українського самвидаву, які побачили світ на сторінках «Українського вісника», із дисидентським рухом на Прикарпатті тісно пов'язані есе В. Мороза «Мойсей і Датан» (огляд на цей твір розміщено у вип. II), «Хроніка опору» (вип. III) та «Серед снігів» (вип. V). Вони були написані публіцистом в Івано-Франківську наприкінці 1969 – на початку 1970 рр. Есе «Мойсей і Датан» не вдалося вмістити в журналі

повністю через його значний обсяг. У цьому творі, який за формою був відкритим листом до білоруської поетеси Євдокії Лось з приводу її статті «Безсила лють осліплює. Відповідь радіобрехунам із Мюнхена», автор різко засуджував шовіністичну політику радянської влади в національному питанні, цілеспрямоване культивування в українців та білорусів почуття національної вторинності перед росіянами. В. Мороз висміював русифікаторську тезу про «неминучість злиття націй», акцентував увагу на тому, що творити загальнолюдські цінності можна тільки кризь призму національних¹⁰.

Безпосередньо стосується Івано-Франківщини праця В. Мороза «Хроніка опору»¹¹. Темою цього есе є боротьба жителів с. Космач Косівського р-ну за повернення старовинного іконостаса із Довбушівської церкви, який після використання під час зйомок кінофільму «Тіні забутих предків» було без згоди сільської громади вивезено до київського музею. В. Мороз порівнював опір сучасних йому космачан, які протестували проти «викрадення» іконостаса, із боротьбою опришків за православну церкву в краї у XVIII ст. Публіцист вписував випадок із космацьким іконостасом у ширший контекст зневаги радянської влади до українських національних святинь, нищення старовинних церков та музейних експонатів у 1950–1960-х рр. Сакральна спадщина Гуцульщини трактувалася автором як вагомий чинник збереження національної пам'яті, який необхідно оберігати та відстоювати від посягань з боку радянської влади: «...боротьба за іконостас – це Опір! Опір нівелюючій, дегуманізуючій силі, яка залишає людину без обличчя, яка здирає з людини національну й культурну своєрідність і робить її робочою людиною-одиноцею...»¹² В есе звучав прямий заклик до українського суспільства не бути байдужими та проявляти громадянську активність в питанні захисту культурної спадщини нації.

Есе «Серед снігів» було реакцією В. Мороза на заяву одного з інтелектуальних лідерів українського дисидентського руху Івана Дзюби про відмежування від «українського буржуазного націоналізму». Ставлячись із повагою до самого І. Дзюби як автора одного із найпопулярніших творів українського самвидаву «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1965 р.), В. Мороз жорстко критикував його «покаяльну заяву», закликав відмовитися від неї та повернутися до активної дисидентської діяльності¹³. Зважаючи на те, що есе В. Мороза було неоднозначно сприйняте учасниками національного руху та спровокувало світоглядний конфлікт у його середовищі, редактор «Українського вісника» В. Чорновіл довгий період часу протягом всього 1970 р. не розміщував його на сторінках журналу¹⁴. Зрештою, «Серед снігів» було опубліковано тільки в № 5 часопису, більше ніж через рік після написання.

У вип. II «Українського вісника» в рубриці «Інші арешти, суди, обшуки, допити» вміщено заяви В. Мороза та його близького знайомого В. Іванишина на адресу радянських органів влади із протестом проти брутальної поведінки працівників КДБ під час проведення обшуку у квартирі Морозів 29 квітня 1970 р. Володимир Іванишин, який «невчасно», під час проведення обшуку, прийшов до Морозів у гості, був безпідставно затриманий на сім з половиною годин¹⁵.

Другому арешту та судовому процесу над В. Морозом у 1970 р. присвячено три великі тематичні рубрики «Українського вісника» під назвами «Готується ще одна розправа над Валентином Морозом!» у вип. III, «Ганебне судилище в Івано-Франківську» у вип. IV та «Навколо особи й справи Валентина Мороза» у вип. VI.

У рубриці «Готується ще одна розправа над Валентином Морозом!»¹⁶ у редакторській статті подано коротку біографію дисидента, відомості про репресії проти нього до 1970 р. Наведено інформацію про провокацію представників влади проти В. Мороза під час святкування Великодня у с. Космач 26 квітня 1970 р. та текст заяви небайдужих космачан на підтримку дисидента. Описано арешт В. Мороза 1 червня 1970 р., серію обшуків у його друзів І. Сенік, Л. Лемик, О. Попович (Івано-Франківськ), В. Іванишина (с. Дуба Рожнятівського р-ну), О. Мешко (Київ), В. Чорновола (Львів). Важливою є інформація про

особливості перебігу слідства в справі В. Мороза, його безкомпромісну поведінку під час бесід зі слідчими, допити інших дисидентів. У рубриці також наведено тексти 7-ми заяв на підтримку ув'язненого на адресу вищих державних і партійних органів, керівництва КДБ та Спілки письменників України за підписами 19-ти учасників дисидентського руху, серед яких О. Мешко, В. Чорновіл, І. Світличний, Є. Сверстюк, І. Дзюба, В. Стус, М. Осадчий, М. Косів, Ірина та Ігор Калинці та ін.

Наступний, IV випуск «Українського вісника» побачив світ у січні 1971 р., вже після судової розправи над В. Морозом. Опублікована в цьому номері велика тематична рубрика «Ганебне судилище в Івано-Франківську»¹⁷ містила інформацію про перебіг процесу над дисидентом 17–18 листопада 1970 р. Описувалися спроби КДБ залякати і не допустити на засідання суду друзів та однодумців В. Мороза, сміливу поведінку підсудного та свідків І. Дзюби, В. Чорновола, Б. Антоненка-Давидовича, які відмовилися давати свідчення в умовах закритості процесу. Хід судилища описаний в журналі на основі розповідей трьох присутніх на ньому осіб (очевидно, насамперед свідків). Суворий вирок В. Морозу – 9 років позбавлення волі та 5 років заслання – викликав нову хвилю телеграм та заяв протесту, спрямованих на адресу Верховного суду УРСР. Тексти шести таких заяв авторства Ольги Горинь, Ірини та Ігоря Калинців, Оксани Мешко, Валентини Драбатої, Стефанії Гулик та Василя Романюка повністю наведені в рубриці. Подано також інформацію про спроби І. Дзюби, З. Франко та М. Плахотнюка вплинути на касаційний розгляд справи В. Мороза у Верховному суді, який, однак, повністю підтвердив вирок Івано-Франківського обласного суду. Зрештою, наприкінці рубрики вміщено підбірку віршів В. Мороза зі збірки «Прелюд», його поезію в прозі «Перший день», написану в івано-франківському слідчому ізоляторі КДБ, а також присвячені засудженому історичу вірші львівських поетів Ігоря Калинця та Григорія Чубая.

Ще цілий ряд документів, пов'язаних із судовою розправою над В. Морозом та кампанією його захисту, подані у вип. VI часопису. У рубриці «Навколо особи й справи Валентина Мороза»¹⁸ вміщено есе дисидента «Замість останнього слова», написане в камерах івано-франківського слідчого ізолятора КДБ влітку 1970 р. У цьому творі заарештований історик кидав прямий виклик політиці радянського керівництва, заявляючи: «Національне відродження є процесом, що має практично необмежені ресурси, бо національне почуття живе в душі кожної людини». Також було опубліковано чотири політичні заяви В. Мороза періоду першого ув'язнення, у яких він намагався переконати керівництво УРСР у недоцільності політичних репресій. У цій же рубриці містяться заяви М. Качмар-Савки, М. Войтович та П. Чемериса від листопада – грудня 1970 р. на адресу Верховного суду УРСР із проханнями скасувати жорсткий та несправедливий вирок історичу. Також тут було вміщено лист за підписами І. Дзюби, В. Чорновола та Б. Антоненка-Давидовича від 23 вересня 1971 р., спрямований проти початку кампанії компрометації В. Мороза в радянській пресі.

Рубрика «Хроніка» у вип. V журналу вміщувала досить об'ємний матеріал під назвою «Навколо розправи над Валентином Морозом»¹⁹, присвячений становищу засудженого політв'язня у Владимирській тюрмі та початку міжнародних кампаній на його захист. Також тут було опубліковано заяви протесту проти несправедливого ув'язнення історика авторства А. Волицької (Пашко), Л. Лемик та М. Плахотнюка.

Численні публікації про В. Мороза на сторінках самвидавного часопису відіграли значну роль у популяризації його імені як в середовищі дисидентського руху, так і серед української діаспори. Вони стали одним із ключових факторів, які підсилили міжнародні кампанії на захист В. Мороза, що тривали протягом усіх 1970-х рр. Саме на основі публікацій «Українського вісника» на еміграції було підготовлено та надруковано збірки творів В. Мороза «Бумеранг»²⁰ та «Есеї, листи й документи»²¹.

Завдяки публікаціям «Українського вісника» можна простежити посилення тиску з боку радянського режиму на початку 1970-х рр. на дружину ув'язненого історика Раїсу Мороз, інших учасників шістдесятницького правозахисту на Прикарпатті – Опанаса Заливаха та Василя Романюка. Зокрема, Р. Мороз намагалися залякати через погрози звільнення з роботи та виселення із кооперативної квартири²², образи працівниками міліції із використанням нецензурної лексики. На початку 1971 р. у її помешканні працівники КДБ встановили спеціальні апарати для підслуховування²³.

Прізвище О. Заливахи, який протягом 1965–1970 рр. перебував у мордовських колоніях, та коротка біографічна довідка про нього наведені в списку українських політв'язнів у вип. II журналу²⁴. У наступному випуску інформувалося про його звільнення з ув'язнення в серпні 1970 р., повернення до Івано-Франківська та перешкоди з боку місцевої влади у питанні отримання паспорта та прописки²⁵. Вип. IV повідомляв про встановлення над художником гласного нагляду із заборонаю виходити з дому в нічний час та обов'язковими відмітками в органах міліції раз на два тижні²⁶. Проти О. Заливахи використовувався також моральний тиск. Зокрема, за інформацією вип. V «Українського вісника», під час його весілля із Дариною Возняк 4 лютого 1971 р. працівник органів правопорядку капітан Мороз здійснив принизливий огляд квартири художника та учасників святкування²⁷.

Чимало уваги в журналі приділено також постаті священника В. Романюка, який на рубежі 1960–1970-х рр. був парохом у с. Космач. За інформацією «Українського вісника», на початку 1970 р. В. Романюка було на місяць відсторонено від виконання обов'язків священника за те, що під час проповідей він закликав людей берегти гуцульські традиції та проводити колядки²⁸. У травні 1970 р. працівники КДБ провели обшук у В. Романюка, пов'язаний зі справою В. Мороза. Було конфісковано значний обсяг літератури дорадянського видання та конспекти релігійного характеру²⁹. Після виступу священника на захист засудженого В. Мороза позасудові репресії з боку режиму посилювалися. У листопаді 1970 р. на В. Романюка здійснив напад п'яний дружинник, а невдовзі його було примусово переведено із с. Космач на Снятинщину. Вип. V часопису містить заяву священника на адресу голови Президії Верховної Ради УРСР від 26 березня 1971 р. із вимогою припинити всебічний дискримінаційний тиск щодо себе³⁰. Проте реакцією влади було спочатку триденне затримання В. Романюка працівниками КДБ в Івано-Франківську (29 вересня – 1 жовтня 1971 р.)³¹, а згодом – його арешт у січні 1972 р. під час «генерального погрому» української інтелігенції³².

Важливою частиною усіх номерів «Українського вісника» була постійна рубрика із хронікою репресій та утисків українства на теренах УРСР. Цінними є відомості про політичні арешти та обшуки на території Івано-Франківщини. Зокрема, в рубриці «Інші суди, арешти, обшуки, допити на Україні» вип. I часопису подано дані про арешт у 1967 р. і трирічне слідство над колишніми вояками Української повстанської армії (УПА) Мирославом Симчичем із с. Верхній Березів та Петром Геником із с. Середній Березів (обидва Косівського р-ну). Там же повідомлялось про затримання у вересні 1969 р. та висунення звинувачення в «націоналістичній агітації» медичній працівниці із м. Коломиї Любові Настусенко³³. Згодом, як свідчить матеріал вип. III журналу, її відправили на примусове «лікування» у Харківську психіатричну лікарню³⁴. Під час обшуків у справі Л. Настусенко у жителя м. Коломия Кузика як «націоналістичну літературу» було вилучено дорадянські видання альманаху «Русалка Дністрова» та «Кобзаря» Т. Шевченка³⁵. У рубриці «Хроніка» у вип. VI повідомлялось про суд у червні 1970 р. у м. Снятині над трьома школярами місцевої середньої школи (Мардерович, Чепіга, прізвище третього не встановлене), які 9 травня цього ж року порізали портрети керівників партії та уряду в центрі міста та хотіли підпалити прапори, встановлені на честь Дня перемоги. Під час суду учень Мардерович відкрито виступив проти русифікації, утисків української мови та

засилля росіян на Прикарпатті. Школярі були засуджені умовно, а батька Мардеровича, який був учителем в с. Будилів Снятинського р-ну, звільнили з роботи³⁶. У вип. VI також повідомлялось про арешт поета Тараса Мельничука в с. Уторопи Косівського р-ну під час «генерального погрому» 1972 р.³⁷.

Яскравим прикладом позасудових репресій проти вільнодумства на території Івано-Франківщини була розкрита на сторінках вип. II і III «Українського вісника» історія тиску на викладача української мови й літератури школи-інтернату в м. Надвірна, очільника місцевого літературно-краєзнавчого гуртка Івана Скрипника. Після організації шкільного вечора пам'яті Т. Шевченка у березні 1970 р. його викликали на профілактичну бесіду у районне відділення КДБ та за участі представників місцевої влади намагалися схилити до звільнення з роботи «за власним бажанням»³⁸. Незважаючи на звернення педагога зі скаргами до Міністерства освіти УРСР та газети «Літературна Україна», педагога все ж було усунуто від викладання³⁹.

Значну увагу в часописі приділено питанню релігійного дисидентства та утисків греко-католицької церкви в Західній Україні. У статті «Дещо про свободу совісті» (вип. I) серед іншого описується випадок у м. Тисмениця Івано-Франківської обл., коли місцеве населення виступило на захист церкви, яку мали зруйнувати. За інформацією редакції журналу, люди «прогнали міліцію і три дні захищали церкву, закрившись у ній». Зрештою, церкву не вдалося зруйнувати, проте одного із організаторів оборони – Володимира Василика – було заарештовано і засуджено на початку 1968 р. за ст. 62 КК УРСР («антирадянська агітація і пропаганда») до 7 р. таборів суворого режиму⁴⁰. Коротку біографічну довідку про В. Василика розміщено в рубриці «Список політв'язнів-українців» у вип. III журналу⁴¹. У тому ж році, за даними «Українського вісника», у м. Яремча (нині Яремче Надвірнянського р-ну) було засуджено на 2 р. ув'язнення греко-католицького священника, який читав дітям «Катехізис». У м. Коломия було заарештовано о. Романа Бахталовського, якого Івано-Франківський обласний суд репресував восени 1969 р. за проведення із трьома підлітками занять з теології і богослужіння та «проповіді антирадянського змісту»⁴².

Тематика боротьби за свободу совісті на теренах Івано-Франківщини продовжена у вип. V «Українського вісника» в тематичній статті «Судовий процес над гуцулом Миколою Супенюком (Запис із зали суду)». Цей матеріал являв собою протокол судового засідання у смт Верховина 27 червня 1969 р. над жителем с. Бистрець Верховинського р-ну М. Супенюком. Він звинувачувався за ст. 187–3 («розповсюдження завідомо неправдивих вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад») в організації зібрання жителів с. Бистрець 2 лютого 1969 р. «з метою самочинного відкриття церкви» та порушенні громадського порядку». Обвинувачений дійсно звертався до голови сільської ради з приводу відкриття церкви для богослужінь, проте мітинг з цього приводу мав стихійний характер. Незважаючи на відсутність доказів проти М. Супенюка та неявку кількох свідків на процес, підсудного було визнано винним та засуджено до 1 року позбавлення волі⁴³.

Зважаючи на те, що журнал «Український вісник» був продуктом середовища шістдесятницького правозахисту, а редакція вже в першому номері задекларувала, що це видання «в жодному разі не антирадянське й не антикомуністичне»⁴⁴, інформації про діяльність та учасників підпільних груп і організацій на сторінках його номерів небагато. Однак вже у вип. I журналу у списку українських політв'язнів наведено біографічні довідки про учасників Українського національного фронту (УНФ; 1964–1967 рр.) Зеновія Красівського, Дмитра Квецка, Михайла Дяка та Ярослава Лесіва, які були уродженцями Івано-Франківщини⁴⁵. В наступному номері повідомлялося про переведення Д. Квецка в лютому 1970 р. до Владимирської тюрми, а також його десятимісячне перебування в слідчому ізоляторі Івано-Франківського управління КДБ⁴⁶. У вип. V було розміщено передруковану

із російського самвидавного часопису «Хроніка поточних подій» інформацію про судову розправу над лідерами УНФ в Івано-Франківську в листопаді 1967 р.⁴⁷

Отже, самвидавний часопис «Український вісник», який виходив у 1970–1972 рр. за редакцією В. Чорновола, є одним із ключових джерел інформації про дисидентський рух на Івано-Франківщині другої половини 1960-х – початку 1970-х рр. На сторінках журналу приділено чимало уваги громадській активності прикарпатського осередку шістдесятницького правозахисту, до якого належали В. Мороз, Р. Мороз, О. Заливаха, В. Романюк, І. Сенік, О. Попович, В. Іванишин та ін. Однією з центральних наскрізних тем, яка червоною ниткою проходить через усі номери часопису, є судова розправа радянського режиму над лідером івано-франківських дисидентів В. Морозом у 1970 р. та кампанія на його захист. Завдяки матеріалам «Українського вісника» можна простежити масштабну картину наростання судових та позасудових репресій, проявів українофобії на Івано-Франківщині напередодні «другої хвилі арештів». Наявні також унікальні документи про боротьбу за свободу совісті та утиски греко-католицької церкви на теренах Івано-Франківщини. Водночас в журналі практично відсутні відомості про діяльність місцевих націоналістичних підпільних організацій, за винятком нечисленної інформації про лідерів УНФ.

---

¹ О. Обертас, *Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і – початок 1970-х років)* [Ukrainian Samizdat: Literary Criticism and Journalism (1960s - early 1970s)], Київ, Смолоскип, 2010, с. 177–178.

² Г. Касьянов, *Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х років* [Dissenting Voices: Ukrainian Intelligentsia in the Resistance Movement of the 1960s and 1980s], Київ, ТОВ «Видавництва «Кліо»», 2019, с. 146–148.

³ О. Обертас, *Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і – початок 1970-х років)*, с. 176–181.

⁴ В. Деревінський, *В'ячеслав Чорновіл: дух, що тіло рве до бою* [Viacheslav Chornovil: the Spirit that Tears the Body to Battle], Харків, Віват, 2016, с. 146–176.

⁵ Т. Баклашова, *Змістовне наповнення журналу «Український вісник» першого періоду видання як відображення світоглядної еволюції українського опозиційного руху 1970-х років* [Content of the Magazine «Ukrainian Herald» of the First Period of Publication as a Reflection of the Ideological Evolution of the Ukrainian Opposition Movement in the 1970s], in «Схід», 2013, № 2, с. 83–86.

⁶ М. Косів, *Від упорядника* [From the Compiler], in: В. Чорновіл, *Твори: У 10-ти т.*, Київ, 2006, т. 3, с. 14–20.

⁷ Б. Паска, *Валентин Мороз: прапор українського дисидентства* [Valentyn Moroz: the Flag of Ukrainian Dissent], Івано-Франківськ, Фоліант, 2018, с. 105–111.

⁸ *Український вісник. Випуск I. Січень 1970* [Ukrainian Herald. Issue I. January 1970], in: В. Чорновіл, *Твори: У 10-ти т.*, Київ, 2006, т. 3, с. 148–149.

⁹ *Український вісник. Випуск I. Січень 1970*, с. 100–102.

¹⁰ *Український вісник. Випуск II. Травень 1970* [Ukrainian Herald. Issue II. May 1970], in: В. Чорновіл, *Твори: У 10-ти т.*, Київ, 2006, т. 3, с. 257–260.

¹¹ *Український вісник. Випуск III. Жовтень 1970* [Ukrainian Herald. Issue III. October 1970], in: В. Чорновіл, *Твори: У 10-ти т.*, Київ, 2006, т. 3, с. 388–418.

¹² *Український вісник. Випуск III. Жовтень 1970*, с. 402.

¹³ *Український вісник. Випуск V. Травень 1971* [Ukrainian Herald. Issue V. May 1971], in: В. Чорновіл, *Твори: У 10-ти т.*, Київ, 2006, т. 3, с. 673–698.

¹⁴ Б. Паска, *Валентин Мороз: прапор українського дисидентства*, с. 120.

¹⁵ *Український вісник. Випуск II. Травень 1970*, с. 234–238.

¹⁶ *Український вісник. Випуск III. Жовтень 1970*, с. 285–309.

¹⁷ *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971* [Ukrainian Herald. Issue IV. January 1971], in: В. Чорновіл, Твори: У 10-ти т., Київ, 2006, т. 3, с. 454–492.

¹⁸ *Український вісник. Випуск VI. Березень 1972* [Ukrainian Herald. Issue VI. March 1972], in: В. Чорновіл, Твори: У 10-ти т., Київ, 2006, т. 3, с. 852–876.

¹⁹ *Український вісник. Випуск V. Травень 1971*, с. 626–631.

²⁰ *Бумеранг. Твори Валентина Мороза* [Boomerang. Works by Valentyn Moroz], Балтимор, Париж, Торонто, Смолоскип, 1974, 303 с.

²¹ В. Мороз, *Есеї, листи й документи* [Essays, Letters and Documents], Мюнхен, Сучасність, 1975, 286 с.

²² *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 569.

²³ *Український вісник. Випуск V. Травень 1971*, с. 650–652.

²⁴ *Український вісник. Випуск II. Травень 1970*, с. 270.

²⁵ *Український вісник. Випуск III. Жовтень 1970*, с. 371.

²⁶ *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 568–569.

²⁷ *Український вісник. Випуск V. Травень 1971*, с. 650–651.

²⁸ *Український вісник. Випуск II. Травень 1970*, с. 240.

²⁹ *Український вісник. Випуск IV. Січень 1971*, с. 569–570.

³⁰ *Український вісник. Випуск V. Травень 1971*, с. 645–650.

³¹ *Український вісник. Випуск VI. Березень 1972*, с. 917.

³² *Український вісник. Випуск VI. Березень 1972*, с. 777.

³³ *Український вісник. Випуск I. Січень 1970*, с. 121–128.

³⁴ *Український вісник. Випуск III. Жовтень 1970*, с. 368.

³⁵ *Український вісник. Випуск II. Травень 1970*, с. 232.

³⁶ *Український вісник. Випуск VI. Березень 1972*, с. 917–918.

³⁷ *Український вісник. Випуск VI. Березень 1972*, с. 777.

³⁸ *Український вісник. Випуск II. Травень 1970*, с. 241–242.

³⁹ *Український вісник. Випуск III. Жовтень 1970*, с. 351–352.

⁴⁰ *Український вісник. Випуск I. Січень 1970*, с. 107.

⁴¹ *Український вісник. Випуск III. Жовтень 1970*, с. 370.

⁴² *Український вісник. Випуск I. Січень 1970*, с. 108–109.

⁴³ *Український вісник. Випуск V. Травень 1971*, с. 615–625.

⁴⁴ *Український вісник. Випуск I. Січень 1970*, с. 61.

⁴⁵ *Український вісник. Випуск I. Січень 1970*, с. 151–152.

⁴⁶ *Український вісник. Випуск II. Травень 1970*, с. 267.

⁴⁷ *Український вісник. Випуск V. Травень 1971*, с. 752–754.

References

1. T. Baklashova, *Zmistovne napovnennia zhurnalu «Ukrainskyi visnyk» pershoho periodu vydannia yak vidobrazhennia svitohliadnoi evoliutsii ukrainskoho opozytitsiinoho rukhu 1970-kh rokiv* [Content of the Magazine «Ukrainian Herald» of the First Period of Publication as a Reflection of the Ideological Evolution of the Ukrainian Opposition Movement in the 1970s], in «Skhid», 2013, № 2, s. 83–86.
2. Bumerang. *Tvory Valentyna Moroza* [Boomerang. Works by Valentyn Moroz], Baltymor, Paryzh, Toronto, Smoloskyp, 1974, 303 s.
3. V. Derevynskiy, *Viacheslav Chornovil: dukh, shcho tilo rve do boiu* [Viacheslav Chornovil: the Spirit that Tears the Body to Battle], Kharkiv, Vivat, 2016, 496 s.
4. H. Kasianov, *Nezghodni: ukrainska intelihentsiia v rusi oporu 1960–1980-kh rokiv* [Dissenting Voices: Ukrainian Intelligentsia in the Resistance Movement of the 1960s and 1980s], Kyiv, TOV «Vydavnytstva «Klio»», 2019, 248 s.
5. M. Kosiv, *Vid uporiadnyka* [From the Compiler], in: V. Chornovil, *Tvory: U 10-ty t.*, Kyiv, 2006, t. 3, s. 13–57.

6. V. Moroz, Esei, lysty y dokumenty [Essays, Letters and Documents], Miunkhen, Suchasnist, 1975, 286 s.
7. O. Obertas, Ukrainskyi samvydav: literaturna krytyka ta publitsystyka (1960-i – pochatok 1970-kh rokiv) [Ukrainian Samizdat: Literary Criticism and Journalism (1960s - early 1970s)], Kyiv, Smoloskyp, 2010, 300 s.
8. B. Paska, Valentyn Moroz: prapor ukraïnskoho dysydentstva [Valentyn Moroz: the Flag of Ukrainian Dissent], Ivano-Frankivsk, Foliant, 2018, 366 s.
9. Ukrainskyi visnyk. Vypusk I. Sichen 1970 [Ukrainian Herald. Issue I. January 1970], in: V. Chornovil, Tvory: U 10-ty t., Kyiv, 2006, t. 3, s. 59–166.
10. Ukrainskyi visnyk. Vypusk II. Traven 1970 [Ukrainian Herald. Issue II. May 1970], in: V. Chornovil, Tvory: U 10-ty t., Kyiv, 2006, t. 3, s. 167–282.
11. Ukrainskyi visnyk. Vypusk III. Zhovten 1970 [Ukrainian Herald. Issue III. October 1970], in: V. Chornovil, Tvory: U 10-ty t., Kyiv, 2006, t. 3, s. 283–431.
12. Ukrainskyi visnyk. Vypusk IV. Sichen 1971 [Ukrainian Herald. Issue IV. January 1971], in: V. Chornovil, Tvory: U 10-ty t., Kyiv, 2006, t. 3, s. 433–602.
13. Ukrainskyi visnyk. Vypusk V. Traven 1971 [Ukrainian Herald. Issue V. May 1971], in: V. Chornovil, Tvory: U 10-ty t., Kyiv, 2006, t. 3, s. 603–770.
14. Ukrainskyi visnyk. Vypusk VI. Berezen 1972 [Ukrainian Herald. Issue VI. March 1972], in: V. Chornovil, Tvory: U 10-ty t., Kyiv, 2006, t. 3, s. 771–940.